ארבעה

(א)אבות נזיקין [א]השור [ב]והבור והמבעה [ג]וההבער לא הרי השור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי השור ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק הצד השוה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך וכשהזיק [ד]חב המזיק לשלם תשלומי נזק [ה]במיטב הארץ: **גמ'** מדקתני אבות מכלל [ו]דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן או לאו כיוצא בהן גבי שבת תנן (ב)[ז]אבות מלאכות ארבעים חסר אחת אבות [ח]מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן [ט]כיוצא בהן [י]לא שנא אב חטאת ולא שנא תולדה חטאת לא שנא אב סקילה ולא שנא תולדה סקילה ומאי איכא בין אב לתולדה נפקא מינה [כ]דאילו עביד שתי אבות בהדי הדדי אי נמי שתי תולדות בהדי הדדי מחייב אכל חדא וחדא ואילו עביד אב ותולדה דידיה לא מחייב אלא חדא (ג)ולרבי אליעזר דמחייב אתולדה במקום אב אמאי קרי ליה אב ואמאי קרי לה תולדה הך דהוה במשכן חשיבא קרי ליה אב הך דלא הוי במשכן חשיבא קרי לה תולדה גבי טומאות תנן (ד)אבות הטומאות [ל]השרץ [מ]והשכבת זרע

וטמא

ארבעה אבות נזיקין. אבות קרי להנך דכתיבן בקרא בהדיא ובגמרא [ב: ג.] מפרש הי ניהו תולדות: **השור והבור כו'.** כסדר שהן כתובין בפרשה(א) סדרן במשנה דפרשה ראשונה נאמרה בשור שניה בבור: **מבעה.** מפרש בגמ' [ג:]: **ההבער.** כי תצא אש(ב): **לא הרי שור כהרי המבעה.** כלומר אי כתב רחמנא שור לא נפיק מבעה מיניה ואמטו להכי איצטריכו למיכתב ולהכי נקט ברישא כהרי המבעה ולא נקט להו כסדר לא הרי השור כהרי הבור משום דמו לא הוי מצי למיתני לא זה וזה שיש בהן רוח חיים דהא בור אין בו רוח חיים ועוד טעמא אחרינא דהא רבותא אשמעינן שאע"ג שיש לשניהם רוח חיים לא נפיק חד מחבריה. ובגמ' [ה.] מפרש מאי לא הרי דקאמר: **כהרי האש שאין בו רוח חיים.** ואי לא כתביה רחמנא הוה אמינא ליפטר: **לא זה וזה כו'.** אלו שאשתן דרכן לילך ולהזיק: **הצד השוה כו'.** מפרש בגמ' [ו.] לאתויי מאי: **במיטב הארץ.** מעידית נכסיו יגבה דמי היזקו אם רוצה לפרוע לו קרקע: **גמ' חטאת.** בשוגג: **סקילה.** במזיד: **אי עביד שתי אבות.** בשוגג: **מיחייב.** תרתי חטאות: **לא מיחייב אלא חדא.** אאב מלאכה אבל אתולדה דידיה לא מיחייב: **ולר"א דמחייב תרתי כו'.** דאי עביד אב ותולדה דידיה מחייב תרתי חטאות במס' כריתות בפ' אמרו לו (דף טז.). כולהו אבות מלאכות ממשכן גמרינן להו במסכת שבת (דף מט:):

וטמא

ארבעה אבות נזיקין. אית דוכתא דלא תני הן כמו הכא ובגמרא גבי שלש עשרה אבות נזיקין ובארבעה מחוסרי כפרה (כריתות דף ח:) ואית דוכתא דקתני הן כדקתני ארבעה שומרין הן (שבועות ד' מט.) וארבעה ראשי שנים הן (ר"ה ד' ב. ושם) (גליון. וא"ת אמאי לא קאמר ארבעה אבות נזיקין הן כדקתני ד' ראשי שנים הן וי"ל שלא בא אלא להגיד ארבע אבות הללו לא ראי זה כראי זה וקצת קשה דבגמרא מוכח דנחית תנא למניינא מדפריך ותנא דידן מאי טעמא לא תני הני לכך י"ל דיש מקומות דלא תני הן כדאשכחן בארבעה מחוסרי כפרה(א). ע"כ):

השור והבור. פי' בקונטרס כסדר שנכתבו בפרשה סדרן במשנה (ב)ואע"ג דלמ"ד תנא שור לרגלו לא הוי כסדר הפרשה דרגל נפקא לן מושלח את בעירה דכתיב בתר בור מ"מ שם שור כתיב קודם בפרשה דהיינו נגיחה דקרן ולמ"ד מבעה זה אדם אע"ג דלבתר הבערה כתיב בפרשת אמור מכה בהמה ישלמנה דהיינו אדם דמזיק שור לא חש לשנותו כסדר הפרשה לפי שרחוק כל כך ושנאו כסדר לא הרי דסיפא שמבעה קודם להבער ור"ת פי' דשם אדם כתיב בפרשה קודם כי יגנוב איש שור והוא אחד מאבות נזיקין דקתני לה בברייתא בגמרא:

לא הרי השור כהרי המבעה. פירוש אין קולתו של שור כקולתו של מבעה כדמפרש לקמן בגמ' למ"ד תנא שור לקרנו ומבעה לשינו משום דשור כוונתו להזיק ומבעה אין כוונתו להזיק ולפיכך אי כתב רחמנא שור לא אתי מבעה מיניה שהוא קל מיניה ואין פירושו כשאר מקומות שבתלמוד לא ראי זה כראי זה דהתם פירושו אין חומרא של זה כחומרא של זה ולכך אין החומרות גורמות זה הדין אלא הצד השוה שבהן גורם הדין ושינה כאן התלמוד פירושו מבשאר מקומות משום דהזכיר החמור תחילה בלא זה וזה שיש בהן רוח חיים:

ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש. גבי שור ומבעה לא הוצרך לפרש החומרא כי הכא משום דחד מחד קל למצוא חומר באחד מה שאין בחבירו והא דלא תני הכא לא הרי האש כהרי השור ומבעה כדקתני לעיל לא הרי המבעה כהרי השור משום שלא היה יכול למצוא חומרא מה שאין בשניהם דאי משום דכח אחר מעורב בו ואין הולך לדעתו כמו שורו אין זה חומרא ° מדלא חשיב לה גבי חומר באש מבשור ° והא דאמרינן לקמן (דף ג: ודף ו.) גבי אבנו וסכינו מאי שנא אש דכח אחר מעורב בו ואין הולך לדעתו ה"ק מאי שנא אש שאע"פ שכח אחר מעורב בו ראוי להתחייב בו משום שהוא ממונך ושמירתו כו' ובסיפא גבי בור הוה מצי למימר לא הרי הבור שתחילת עשייתו לנזק כהרי אלו ולא חש לפי שהפסיק באש ובור לא רצה לשנות קודם אש דא"כ הוי אתי אש מיניה דכולהו אתי מבור ומחד מהנך כדאמרינן בגמ' (ד' ה:) והתנא האריך להגדיל תורה ויאדיר וקצת קשה דמשמע ° דעונשין ממון מן הדין ° (ט)ובמכילתין תניא כי יפתח וכי יכרה אם על הפתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן אלא ללמדך שאין עונשין ממון מן הדין ומיהו בפרק הפרה (לקמן מט: ושם) דריש ליה לדרשה אחרינא שעל עסקי פתיחה וכרייה באה לו או להביא כורה אחר כורה שסילק מעשה ראשון (לקמן נא.): [ועי' תוס' לקמן ד: ד"ה ועדים]:

ולרבי אליעזר אמאי קרי ליה אב. וא"ת ונימא דנפקא מינה לענין התראה שצריך להתרות אתולדה משום אב דידה כדאמרינן בפרק תולין (שבת דף קלח.) משמר משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום בורר רבי זירא אמר משום מרקד וי"ל דהכי (י)פריך משום מאי מתרינן ביה שהוא חייב רבה אמר משום בורר אבל התרו בו משום מרקד פטור דכיון שהוא מתרה בדבר שאין דומה סבר שמלעיג בו ופטור אבל אם התרו בו ואמר אל תשמר חייב ועי"ל דזהו שמתרין הך דהואי במשכן קרי ליה אב וצריך להתרות התולדה בשמה (כ)ועוד דטועה ומכשל אין צריך להתרותו משום אב ואם התרה משום התולדה חייב ואפ"ה לא חשיב ליה בפרק כלל גדול(ל): (מ)ה"ג הך דהואי במשכן חשיבא קרי ליה אב הך דלא הואי במשכן חשיבא קרי ליה תולדה. ולפי הך גירסא בא לאפוקי כמה מלאכות שלא היו חשובין והיו במשכן דתולדות נינהו ולא אבות מלאכות כדאמרינן בפרק במה טומנין (שבת דף מט:) הם העלו הקרשים מקרקע לעגלה דהיינו הכנסה ומושיט בדיוטא אחת ואית דגרסי הך דהוה במשכן וחשיבא קרי לה אב הך דלא הוה במשכן ולא חשיבא קרי לה תולדה ולפי גירסא זו צריך לומר דבעי תרתי אבל חשיבא ולא הוי במשכן או איפכא הוי תולדה:

דאילו

מסורת הש"ס

א) שקלים פ"ה ה"א כריתות ב., ב) שבת מט: עג. [וש"נ] שקלים פ"ה ה"א, ג) שבת עה: עו: כריתות טו., ד) כלים פ"א מ"א, ה) [שמות כא-כב], ו) [שם כב], ז) [ועי' תוס' ר"ה ב. ד"ה ארבעה ולע"ק], ח) [עיין תוספות ריש שבת ד"ה יציאות], ט) נ"ל ובמכילתא, י) נ"ל פירושו, כ) עיין במהר"ם, ל) [ועי' תוס' שבת עג: ד"ה משום ועוד שם עו: ד"ה ולר"א דמחייב], מ) עיין במהרש"ל בשם גליון,

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ולא. מדלא חשיב לה. לקמן י ע"א: **בא"ד** והא דאמרינן לקמן ג ע"ב: **בא"ד** דעונשין ממון מן הדין. עיין לקמן ד ע"ב תוס' ד"ה ועדים ועיין בכס"מ מגילה יא ע"ב ד"ה לכתו: **בא"ד** ובמכילתין תניא. וכן עוד במכילתא פרשת משפטים בפסוק וטבחו או מכרו אם על הטביחה חייב על המכירה לכ"ש אלא שאין עונשין מן הדין:

◆

מוסף רש"י

במיטב הארץ. שוה לו לאדם לגבות מיטב מקרקע עדית ולא לגבות הרבה מזיבורית (גיטין מח:).

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"א מהל' נזקי ממון הל' י סמג עשין סו ולאוין רסט טוש"ע ח"מ סי' שפט סעיף א:
ב ב מיי' שם פי"ב הל' ב ופי"ב הלכה א סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סי' תי סעיף א:
ג ג מיי' שם פי"ד הל' א סמג עשין סו טור ש"ע ח"מ סי' תית סעיף א:
ד ד מיי' שם פ"א הל' ג סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סי' שפט סעיף א:
ה ה מיי' שם ופ"ח הלכה ט סמג שם טור ש"ע שם סעיף ב וסי' תיט סעיף א:
ו ו מיי' שם פי"ב הלכה א וע"ש סמג שם טוש"ע ח"מ סי' שפט סעיף יח:
ז ז מיי' פ"ז מהל' שבת הלכה א סמג לאוין סה:
ח ח מיי' שם הל' ה:
ט ט י כ מיי' שם הלכה ז:
י ל מיי' פ"ד מהל' שאר אבות הטומאה הל' ב סמג עשין רמו:
יא מ מיי' שם פ"ה הל' א סמג שם:

◆

רבינו חננאל

ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער לא השור כהרי המבעה כו' ובעינן מדקתני אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן אי לא. גבי שבת תנן אבות מלאכות תולדותיהן כיוצא בהן בשגגה בין אבות בין תולדות חטאת במזיד סקילה פי' אבות זורע תולדות נוטע וכיוצא בו וכן הארבעים חסר אחת כולן בענין הזה פירושם. ומאי טעמא קרי להאי אב ולהאי תולדה. ופשטי' דאי עביד ב' אבות או ב' תולדות חייב תרתי [ואילו] אב ותולדה דידיה אינו חייב אלא אחד ואקשי' ולר' אליעזר דמחייב על אב ותולדה דידיה תרתי מאי (א) דתנן (כריתות טז.) א"ר עקיבא שאלתי את ר' אליעזר העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת מהו כו' עד חייב על כל אחת ואחת. ופשטי' לה בגמרא [דשאלתו היה] תולדות מלאכות כמלאכות דמיין אי לא. ופשט ליה דולדי מלאכות כמלאכות דמיין. ופרקי' הך דהואי במשכן קרי ליה אב מלאכה. דלא הואי במשכן קרי ליה תולדה. (ודברי רבי אליעזר מפורשים הן בכריתות פרק אמרו לו). גבי טומאות תנן אבות טומאות כו'

א) כאן נ"ל מה שכתוב לקמן ודברי ר' אליעזר מפורשים הם בכריתות בפ' אמרו לו דמקן.